
*Integralni program za sirovine i zajednički fond —
ključni instrumenti novog međunarodnog
ekonomskog poretka (NMEP)*

Mihailo V. Stevović

1. Rešenje problema sirovina — preduslov uklanjanja neravnopravnih odnosa u međunarodnoj trgovini

Kolebanje cena primarnih proizvoda predstavlja jedan od osnovnih uzroka nestabilnosti i neravnopravnih odnosa u međunarodnoj trgovini. Zbog toga je sasvim razumljivo što Deklaracija o uspostavljanju NMEP postavlja kao jedan od osnovnih ciljeva:

»j) uspostavljanje pravičnih odnosa između cena sirovina, primarnih proizvoda, finalnih industrijskih proizvoda i polupreradevina koje izvoze zemlje u razvoju i cena sirovina, primarnih proizvoda, industrijskih proizvoda, investicionih dobara, kapitalne opreme koje one uvoze; sve ovo je potrebno da bi se postiglo kontinuirano poboljšanje njihovih (zemlje u razvoju, primedba naša) nezadovoljavajućih odnosa razmene («terms of trade») i ekspanzija svetske trgovine«.¹

Međutim, pominjanje finalnih industrijskih proizvoda i polufabrikata, koje izvoze zemlje u razvoju u razvijenc zemlje, ima za sada ograničen značaj i svodi se samo na jedan manji broj zemalja u razvoju, koje su u poslednjoj dekadi uspele da u izvesnoj meri diversificiraju svoju proizvodnju i da se pojave i kao izvoznice industrijskih proizvoda. Istovremeno, ovaj cilj bi u budućnosti trebalo da igra sve veću ulogu i u izvozu drugih zemalja u razvoju. Pa ipak, za sada, i u doglednoj budućnosti, za najveći broj zemalja u razvoju izvoz sirovina predstavlja dominantnu stavku u njihovom ukupnom izvozu, pa prema tome i osnovni izvor njihovih prihoda koji treba da budu stavljeni u službu opšteg privrednog razvoja ovih zemalja.

Od posmatrane 61 zemlje u razvoju² u slučaju njih 35 sirovine u njihovom ukupnom izvozu u 1976. godini učestvovala su sa 90 do 100% (u

¹ NMEP. Zbornik dokumenata 1955—1977, tom 3, str. 724.

² The World Commodity situation and outlook — Report by the UNCTAD secretariat, TD/B/C.1/207 od 22. III 1979, str. 33—34.

ovoj skupini zemalja kod 14 njih izvoz primarnih proizvoda u ukupnom izvozu kretao se čak od 97 do 100%). Sledi zatim 14 zemalja u razvoju u čijem su izvozu primarni proizvodi učestvovali sa 80 do 90%, a 5 zemalja u razvoju sa 70 do 80%, 3 zemlje u razvoju sa 60 do 70%, a samo 4 zemlje u razvoju sa manje od 60%. Ovde još da navedemo da je u strukturi svetskog izvoza 1976. godine izvoz sirovina (bez nafte) učestvovao sa 19% (1955. godine sa 38,5%, 1970. godine sa 23,8%), a sa naftom 38,8% (1955. godine 49,5%, 1970. godine 33,0%). U istoj godini zemlje u razvoju su u ukupnom svetskom izvozu sirovina (bez nafte) učestovale sa 29,4% (1955. godine sa 40,8%, 1970. godine sa 30,9%).³

Pre svega, pada u oči ogromna zavisnost velikog broja zemalja u razvoju od izvoza sirovina, a zatim relativno znatno opadanje njihovog udela (bez nafte) kako u ukupnom svetskom izvozu, tako i izvoza ovih proizvoda iz zemalja u razvoju. Dva bitna razloga za smanjenje udela izvoza sirovina iz zemalja u razvoju u svetskom izvozu jesu:

a) pogoršanje odnosa razmene («terms of trade»);

b) povećanje udela razvijenih zemalja u svetskoj proizvodnji i svetskom izvozu ovih proizvoda, a naročito hrane.

Pogoršanje odnosa razmene na štetu izvoza sirovina iz zemlje u razvoju predstavlja dugoročni fenomen u razvoju svetske trgovine i bio je, sa retkim izuzecima, prisutan u čitavom posleratnom periodu. Oscilacije vrednosti svetskog izvoza naročito su bile izražene i oštre u periodu 1973—1977. godine, i to kako kod industrijskih proizvoda, tako i kod sirovina, s tim što su kod ovih poslednjih bile znatno oštrije. Posle prosečne godišnje stope rasta vrednosti izvoza industrijskih proizvoda od 33% u periodu 1972—1974. godine, došlo je do njenog pada na samo 5,4% u 1975. godine, a zatim izvesnog oporavljanja u 1977. godini, kada je iznosila 15%. U isto vreme vrednost izvoza sirovina (prvenstveno nafte), posle povećanja po stopi od 78% godišnje, smanjena je na —0,4% u 1975. godini, da bi se u 1977. godini (prema prethodnim godinama) povećala za 14%.⁴

Kao posledica takvog kretanja cena i ukupne vrednosti izvoza zemalja u razvoju (bez nafte) došlo je do daljeg pogoršanja odnosa razmene na njihovu štetu, što se vidi iz sledećih podataka:

	indeks (1970 = 100)			
	1972.	1974.	1975.	1976.
vrednost po jedinici izvoza	116	318	312	331
vrednost po jedinici izvoza (bez nafte)	106	192	188	196
vrednost po jedinici uvoza	113	204	223	226
odnosi razmene ⁵	102	156	140	146
odnosi razmene (bez nafte)	93	94	84	87

³ Ibid., str. 37.

⁴ Ibid., str. 1.

⁵ Vrednost jedinice izvoza podeljena sa vrednošću jedinice uvoza.

Iz navedenih podataka proizlazi da je poboljšanje odnosa razmene u korist zemalja u razvoju u celini u navedenim godinama izazvano velikim skokom cena nafte, ali da su za izvoz zemlje u razvoju, bez nafte, ovi odnosi u toku poslednje dve godine (1975/1976.) osetno pogoršani. Još nisu raspoloživi podaci za kretanje odnosa razmene u 1977. i 1978. za zemlje u razvoju (bez nafte), ali, prema predviđanjima, situacija u tom pogledu u 1978. godini je nepovoljnija od one u prethodnoj godini, zbog smanjenja cena određenim sirovinama.⁶

Pogoršani odnosi razmene doveli su do smanjenja realnih prihoda zemalja u razvoju (bez zemalja izvoznica nafte), što je imalo dvostruko negativno dejstvo:

a) na njihov ukupni privredni rast i

b) na povećanje trgovinskog deficita, a time i znatno povećanje dugova ovih zemalja inostranstvu. Tako je trgovinski deficit zemalja u razvoju (bez izvoznica nafte) povećan sa 14,8 milijardi dolara u 1972. godini i 17,1 milijardu dolara u 1973. godini na 46,5 milijardi dolara u 1975. i 36,7 milijardi dolara u 1976. godini.⁷ Uvoz ovih zemalja u razvoju se iz godine u godinu znatno brže povećavao nego njihov izvoz, a uz pogoršanje odnosa razmene one su bile prinuđene da sve više svojih sirovina izvoze na tržišta razvijenih zemalja, za istu količinu svog uvoza iz ovih. To je sa svoje strane ograničavajuće delovalo i na kretanje realnog izvoza razvijenih zemalja u zemlje u razvoju.

Gubici koje zemlje u razvoju (bez izvoznica nafte) trpe zbog nepovoljnih odnosa razmene u periodu 1972—1978. godine iznosili su, prema procenama, 5 do 6 milijardi dolara godišnje, odnosno 35 do 42 milijarde za čitav period. Međutim, eksploatacija zemalja u razvoju od strane razvijenih zemalja ne vrši se samo kroz nepovoljne odnose razmene, već mnogo više kroz nepravdne cene koje se ogledaju u ogromnim razlikama koje postoje između uvoznih cena primarnih proizvoda i njihovih maloprodajnih cena na tržištima razvijenih zemalja. Tu su u podjednako nepovoljnom položaju i proizvođači — izvoznici, i neposredni potrošači u razvijenim zemljama. Ovde navodimo drastičan primer te eksploatacije, koja proizlazi iz činjenice da su početkom 70-ih godina zemlje u razvoju od izvoza svojih primarnih proizvoda (bez nafte) dobile oko 30 milijardi dolara, a da su za te iste primarne proizvode potrošači u razvijenim zemljama platili (bez poreza) oko 200 milijardi dolara!

Prema tome, niska stopa opšteg privrednog rasta, povećanje deficita u trgovinskom i platnom bilansu, smanjenje realnih prihoda od izvoza zemlje u razvoju i povećanje zaduženosti, najdirektnije su posledice postojećih nepravdanih odnosa u međunarodnoj trgovini, koji proizilaze iz nepovoljnog položaja izvoza sirovina iz zemlje u razvoju i stalnog pogoršanja odnosa razmene na njihovu štetu. S obzirom na to da su proizvođači sirovina u razvijenim zemljama (iako i oni u nepovoljnijem položaju u odnosu prema proizvođačima i izvoznicima industrijskih proizvoda) u znatnoj meri zašti-

6
ibid., str. 18.

7
ibid., str. 17.

čeni i putem raznih formi pomoći i subvencija, uspevaju da ostvare, u priličnoj meri, pravične cene za svoje sirovine, u nezavidnom položaju nalaze se isključivo proizvođači sirovina iz zemlje u razvoju.

Posrednička uloga multinacionalnih kompanija samo još više pogoršava njihov ionako težak položaj. Nasuprot mnoštvu slabo organizovanih i po finansijskoj snazi slabih lokalnih kompanija zemlje u razvoju, nastupaju dobro organizovane, finansijski jake i najsavremenijim sredstvima opremljene multinacionalne kompanije, koje često u bescenje kupuju sirovine u zemlji u razvoju, skupo im prodaju svoje industrijske proizvode i tako nanose mnogostruke štete privredama zemlje u razvoju.

Sadašnji sistem međunarodne trgovine zadržao je sve oblike i odlike sistema kolonijalnih odnosa, uspostavljenog sa osnovnim ciljem eksploatacije bivših kolonija — sada nezavisnih zemalja u razvoju, od strane kapitalističkih zemalja — bivših metropola. Poneke dve i po decenije, oslanjajući se na svoju ekonomsku, pa i vojnu snagu, razvijene zemlje uporno nastoje ne samo da zaustave proces progresivnih promena u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima, već da po mogućstvu nezadrživi točak istorije vrata nazad. Prisustvo socijalističkih zemalja u međunarodnim odnosima, činjenicu raspada kolonijalizma i stvaranja ogromnog broja nezavisnih zemalja, razvijene kapitalističke zemlje, tvorci sadašnjeg nepravednog sistema međunarodne trgovine, samo delimično uvažavaju.

Insistirajući na sistemu i odnosima koje ne samo reprodukuju već i zaoštravaju neravnomernosti u svetskoj privredi i međunarodnoj trgovini, razvijene kapitalističke zemlje dovele su sadašnji međunarodni ekonomski poredak u krizu. On odavno nije više u stanju da obezbedi stabilan i dugoročan razvoj svetske privrede i međunarodne trgovine. Nestabilnost u međunarodnoj trgovini, kroz velike oscilacije u cenama, nepovoljne odnose razmene, inflaciju i česte promene u kursovima valuta razvijenih zemalja, najteže pogađa upravo ekonomski najslabije, a to su zemlje u razvoju.

Glavno izvoriste ovih ekonomskih, a time socijalnih i političkih nedaća zemalja u razvoju treba, pre svega, tražiti u neravnopravnim i nepravednim odnosima koji vladaju u međunarodnoj trgovini. Dominantan udeo izvoza primarnih proizvoda u ukupnom izvozu zemalja u razvoju svode nepravedne odnose u sadašnjoj međunarodnoj trgovinskoj praksi i u doglednoj budućnosti, na međunarodno tržište sirovina i trgovinu ovim proizvodima. Štete koje od toga trpe zemlje u razvoju, a u krajnjem i svetska privreda u celini, neodložno su nametnule hitno i adekvatno rešavanje problema sirovina, kao bitnog preduslova uklanjanja neravnopravnih odnosa u međunarodnoj trgovini.

Sve dok se ne uspostave odnosi pravičnih i rentabilnih cena za sirovine, sve dok se ne spreči opadanje realnih prihoda od izvoza zemalja u razvoju, sve dok se ne ograniči i potpuno ukine neopravdano prelivanje dohotka iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje, koje dalje zaoštrava ekonomske i socijalne nejednakosti, sve dotle ne može se govoriti o stabilnom razvoju svetske privrede i ravnopravnim i pravednim odnosima u među-

narodnoj trgovini. Rešenje tih ključnih problema ne može se i ne sme više prepuštati »slobodnom delovanju tržišta« sirovina.

U pravcu kompletnih i adekvatnih rešenja tog problema upravo su usmereni ciljevi IPS-a i zajednički fond. Njihova realizacija zbog svega toga postaje imperativ novih pravednih odnosa u međunarodnoj trgovini, a time i jedan od bitnih preduslova za uspostavljanje NMEP. »Krupna je historijska odgovornost na svima onima koji se suprotstavljaju takvim odnosima.«⁸

2. Realizacija IPS i Zajednički fond — vitalni interes razvijenog sveta i sveta u razvoju

Međunarodni ekonomski poredak (MEP) koji je svetsku privredu i međunarodne ekonomske odnose doveo u krizu, iz koje nije u stanju da ih izvuče i obezbedi njihov nesmetani razvoj, samim tim je prevaziđen i ne može da bude ni u čijem interesu. Činjenica da taj i takav MEP još uspeva da za svoje tvorce i zagovornike obezbedi određene ekonomske koristi iz međunarodne robne razmene i ostalih vidova međunarodne ekonomske saradnje, ni u čemu ne umanjuje navedeni zaključak. Radi se o privremenim, kratkoročnim koristima koje, u stvari, još više zaoštravaju nagonilane protivurečnosti i vode stanju u kome će njihovo neminovno razrešavanje biti popraćeno teškim potresima ne samo ekonomskog već i političkog karaktera.

Od samog početka postavljanja pitanja neophodnosti promena u sadašnjim međunarodnim ekonomskim odnosima, zasnovanim na neravnopravnosti i eksploataciji zemalja u razvoju od strane razvijenih zemalja, zemlje u razvoju ukazivale su na obostrani interes i korist takvih promena. U osnovi tog stava leži nepobitna činjenica da ravnopravni i ekonomski jaki partneri obezbeđuju i najveći stepen međusobne robne razmene i ostalih vidova ekonomske saradnje. Prema tome, doprinos stabilizaciji i jačanju privredne moći zemalja u razvoju bitan je preduslov daljeg stabilnog i nesmetanog privrednog razvoja i samih razvijenih zemalja. Prestrukturiranje svetske proizvodnje i nova međunarodna podela rada, postaju vitalni interes celokupne svetske zajednice — sveta razvijenih i sveta u razvoju.

Oni koji iz uskih, sebičnih interesa nastoje da po svaku cenu konzerviraju postojeće neravnopravne i nepravične odnose u međunarodnim ekonomskim odnosima, pripisivali su i dalje pripisuju NMEP-u ono što nisu i ne mogu biti njegovi ciljevi. Zemlje u razvoju ne bi bile dosledne principima i ciljevima kojima teže ako bi postojeće stanje nepravde i neravno-

8

J. B. Tito, *Govor na V konferenciji nesvrstanih zemalja u Kolumbu*, »Međunarodna politika«, br. 634 od 1. IX 1976.

pravnosti u svetskoj privredi zamenile istim takvim u isključivo sopstvenu korist. Tvrdnje da NMEP »znači preraspodelu dosada stvorene vrednosti«, odnosno »statičnu preraspodelu postojećeg svetskog bogatstva« i sl., izmišljotine su sračunate na izazivanje što šireg otpora unutar razvijenih zemalja opravdanom zahtevu zemalja u razvoju i na antagoniziranje na relaciji razvijene zemlje — zemlje u razvoju.

Iz ciljeva NMEP-a jasno proizilazi da zemlje u razvoju zahtevaju da se prestane sa dosadašnjim odnosima neravnopravnosti i bogaćenja na njihov račun. Zemlje u razvoju žele da iz stanja potčinjenosti i zavisnosti, u kome se nalaze, uđu u odnose zasnovane na ravnopravnosti i uzajamno korisnoj ekonomskoj saradnji. S tim u vezi generalni sekretar OUN Kurt Valdhajm je u govoru povodom VII specijalnog zasedanja OUN pored ostalog rekao:

»Sve je jasnije da odnosi između bogatih i siromašnih nacija treba da se transformišu u odnose zasnovane na partnerstvu i uzajamnoj koristi. U suprotnom, postojeći jaz između ovih grupa nacija sve će više predstavljati potencijalnu opasnost za međunarodni mir i sigurnost.«

Govoreći o postojećem sistemu međunarodnih ekonomskih i trgovinskih odnosa, Valdhajm je rekao da se »ranije smatralo da taj sistem deluje u korist bogatih, a na štetu siromašnih«, ali »sada se više ne može reći niti da je povoljan za bogate«.

Iako uspostavljanje NMEP-a predstavlja promene i prilagođavanja u svim ekonomskim oblastima, nije teško uočiti njegove prioritete elemente, koji su, u stvari, njegov »polazni model«. Među njima svakako najznačajnije mesto zauzima uspostavljanje novog međunarodnog trgovinskog sistema, koji bi omogućio povećanje, stabilizaciju i zaštitu kupovne moći zemalja u razvoju, prestrukturiranjem svetskog tržišta sirovina. To je moguće postići jedino u okvirima Integralnog programa za sirovine i Zajedničkog fonda za njegovo finansiranje, zaključivanjem međunarodnih robnih sporazuma za pojedine sirovine i formiranjem udruženja proizvođača sirovina. S tim u vezi ne sme se ni za trenutak gubiti iz vida da realizacija IPS predviđa i povećanu preradu sirovina u zemljama u razvoju i veći izvoz finalnih industrijskih proizvoda i polufabrikata iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje.

Prema tome, ako je NMEP vitalni interes celokupne međunarodne zajednice, onda je i realizacija IPS i zajednički fond, kao njegovih ključnih polaznih instrumenata, takođe vitalni interes ne samo zemalja u razvoju već i razvijenih zemalja. U svetu sve tešnje i veće međuzavisnosti nacija na svim sektorima, bez obzira na to da li se radi o većem ili manjem stepenu međuzavisnosti, prosperitet jednih nije više moguće ostvarivati na zaostajanju drugih. Neizvesnost i nesigurnost svakog dela međunarodne zajednice preči poremećajima zajednice u celini. Danas su zemlje u razvoju sa nekadašnjeg broja 77, po kome su poznate kao grupa unutar UNCTAD-a, do-

stigle broj od 119 zemalja, sa polovinom svetskog stanovništva. Sa svojim privrednim i ljudskim potencijalima one perspektivno predstavljaju moćnog ekonomskog partnera razvijenom svetu.

Dosadašnji neravnomerni i nepravilni međunarodni ekonomski odnosi vodili su eksploataciji zemalja u razvoju od strane razvijenih zemalja i transferu nacionalnih bogatstava iz tih zemalja u razvijene zemlje. To je izazvalo ograničavanje kupovne moći zemalja u razvoju na tržištima razvijenih zemalja i, u krajnjem, usporavalo i njihov razvoj, povećavalo nezaposlenost i izazivalo ostale ekonomske i socijalne probleme u razvijenom svetu. Znači, izlaz neophodno treba tražiti u sistemu koji bi bio postavljen na novim, ravnopravnijim i pravednijim osnovama:

»Treba, dakle, izaći iz ćorsokaka sa jednom strategijom oživljavanja koja istovremeno odgovara industrijskim zemljama i zemljama u razvoju, a to može uslediti samo uključujući nacionalne ekonomske ciljeve jednih i drugih u jedan zajednički i koordinirani program za ponovno pokretanje svetske privrede.«¹⁰

U lancu ciljeva i mera koje nudi Deklaracija o uspostavljanju NMEP-a, Integralni program za sirovine i njegov Zajednički fond, onako kako su prihvaćeni u Najrobiju, predstavljaju početni probni kamen spremnosti razvijenih zemalja da u zajedničkom interesu prihvate nužne promene koje ovaj nudi. Od tih promena, bilo na sektoru stabilizacije tržišta, a to znači cena i odnosa razmene, očuvanja i povećanja realnih prihoda od izvoza zemalja u razvoju i dr., bilo na sektoru razvoja, znači diversifikacije proizvodnje uz povećanu preradu sirovina u zemljama u razvoju i dr., gledano u globalu, koristi bi bile obostrane. Ne radi se u svakom slučaju bilo pojedine sirovine, bilo pojedine zemlje u obe navedene grupe zemalja, o podjednakim koristima, ali, uzev u celini, za međunarodne ekonomske odnose, za dalji razvoj svetske privrede, bilans bi bio evidentno pozitivan.

Protivnici NMEP-a u celini, a posebno protivnici IPS i Zajednički fond, često ističu da je regulisanje tržišta sirovina »nemoguće« ostvariti, ili da je to u »tolikoj meri skupo« da, u stvari, »postaje neadekvatno bilo kakvom cilju.«¹¹ Ide se čak dotle da se IPS i Zajednički fond, kao celina, sa njihovim komplementarnim ciljevima, prikazuju kao instrumenti koji bi »najteže pogodili« najmanje razvijene zemlje u razvoju ili one zemlje u razvoju koje uvoze najveći deo sirovina, »zaboravljajući« mere koje oni predviđaju kako bi se zaštitili ekonomski interesi pomenutih zemalja. Pored ovih ističu se i stavovi po kojima je osnivanje Zajedničkog fonda »jednosmerni neto-transfer sredstava« iz razvijenih zemalja u zemlje u razvoju.

Smatramo da nije neophodno dokazivati da bi stabilizacija tržišta i cena sirovina bila obostrano korisna. Neizvesnost i nesigurnost u pogledu

10

Carlo Guelfi, *Metropoli e Terzo mondo nella crisi*, Editori Riuniti, Roma, Ottobre 1979, str. 170.

11

Reginald H. Green, *Costi e benefici del Fondo Commune per i predeti di base; Crisi economica terzo mondo e nuovo ordine internazionale; Politica Internazionale N. 10—11, 1978, str. 206.* Autor inače negira takve tvrdnje.

cena i snabdevanja tržišta sirovinama ne može biti ni u čijem interesu. Otkloniti veće fluktuacije cena i obezbediti sigurnost u snabdevanju prema zahtevima tržišta, svakako je interes i razvijenog sveta i sveta u razvoju. Ovo to pre što se razvijeni svet u trgovini sirovinama (bez nafte) javlja kao dominantni faktor na međunarodnom tržištu sirovina.

Već sama stabilizacija cena sirovina, svakako na višem, rentabilnijem nivou od sadašnjeg, pozitivno bi se odrazila i na prihode proizvođača sirovina u razvijenim zemljama. Povećani i dinamični stabilni izvozni prihodi zemalja u razvoju u najvećem delu otišli bi na povećanje uvoza iz razvijenih zemalja i otplate postojećih dugova, radi stvaranja novih kreditnih potencijala za uvoz iz razvijenih zemalja. Tako posmatrani IPS i Zajednički fond u krajnjem bi izazvali čak povoljnije efekte na privrede razvijenih zemalja, nego na privredu zemalja u razvoju.

Koliko bi direktne koristi proistekle iz postojanja i aktivnosti Zajedničkog fonda umnogome bi se zavisilo i od obima sredstava koja bi mu se stavila na raspolaganje. Teško bi bilo očekivati njegovu efikasnost i veće koristi za obe strane ako bi njegov kapital, tj. sredstva, ostala na nivou od 750 miliona dolara koji je usvojen na pregovaračkoj konferenciji u martu 1979. godine u Zenevi. Zato tu sumu i treba posmatrati samo kao početnu.

Ni u kom slučaju se ne može prihvatiti teza da bi implementacija IPS i Zajednički fond nanela štete privredama najmanje razvijenih zemalja u razvoju, ili pak onima među zemljama u razvoju koje ne spadaju u ovu kategoriju. Najpre, Zajednički fond predviđa specijalne kompenzatorne mere u slučaju prvih, radi zaštite njihovih interesa, a u slučaju drugih (npr. Bangladeša, Indije, Pakistana), siromašnih sirovinama, tu funkciju bi delimično vršio Zajednički fond, a većim delom ostali međunarodni izvori (MMF i dr.), jer, kao što smo istakli, osnivanjem Zajedničkog fonda ne bi prestale da deluju druge postojeće međunarodne forme kompenzatornog finansiranja (uključivši i STABEKS — EEZ). Navedene teze o tobožnjoj šteti za određene zemlje u razvoju »argumentuju« se negativnim efektima poskupljenja nafte na ekonomije tih zemalja, ali je slučaj nafte po svemu specifičan, a i sredstva koja je OPEC odobrio znatno su ove ublažile.

Kada se govori o »nemogućnosti« regulisanja tržišta sirovina, onda se to pre svega nastoji dokazati funkcionisanjem, odnosno nefunkcionisanjem postojećih međunarodnih robnih sporazuma (MRS), pa se i jedini međunarodni sporazum o kalaju, koji se uzima kao primer uspešnog funkcionisanja, pokušava obezvređiti isticanjem preterane uloge američkih strategijskih rezervi kalaja.¹² Pri tome se zaboravlja činjenica da su američke strategijske rezerve kalaja služile isključivo da se njegove cene drže što više ispod maksimalne cene, a ne što duže na ovoj. Bez obzira na sve, međunarodni sporazum o kalaju opravdao je svoje postojanje i funkcionisanje zahvaljujući pre svega finansijskim sredstvima kojima je raspolagao i re-

12
W. Smith and G. R. Schink, *The International Tin Agreement a Reassessment*, Economic Journal, december 1976, str. 715—728.

Po njima su američke strategijske rezerve bile tzv. platonski čuvar cena i tržišta kalaja.

gulacionim zalihama, koje je mogao stvarati u periodima nižih cena na međunarodnom tržištu. Ta dva elementa nerazdvojni su delovi svakog postojećeg i novog MRS u okviru IPS i Zajedničkog fonda.

Na kraju se postavlja i pitanje kakve bi koristi IPS i Zajednički fond imali za socijalističke zemlje istočne Evrope. U tom pogledu većina autora se slaže da bi neposredne koristi za te zemlje bile ograničenije nego u slučaju razvijenijih kapitalističkih zemalja i zemalja u razvoju. Pri tome se kao argumenti navode ograničena robna razmena između socijalističkih zemalja i zemalja u razvoju i orijentacija prvih na zaključivanje dugoročnih robnih sporazuma sa zemljama u razvoju o uvozu sirovina po unapred utvrđenim cenama (dakako, uz nužne modifikacije). Time se obrazlaže i njihov nedovoljni interes za IPS i Zajednički fond, s obzirom na njihovu veću sposobnost, nego u slučaju kapitalističkih zemalja, da preduprede ili ublaže višestruke negativne efekte koje bi spoljna nestabilnost cena mogla da izazove na unutrašnjem tržištu.¹³

Prema tome, shvatajući IPS i Zajednički fond kao vitalni interes razvijenog sveta (uključujući i socijalističke zemlje) i sveta u razvoju, imaju se pre svega u vidu njihovi globalni efekti na privredni razvoj oba dela svetske privrede, a time i na svetsku privredu u celini. Da li će se i koliko će se neka zemlja, razvijena ili u razvoju, naći u nepovoljnom ili manje povoljnom položaju, ne može i ne sme da bude razlog zanemarivanja njihovih globalnih pozitivnih efekata. Znači, IPS i Zajednički fond nisu i ne mogu biti jednosmerni transfer sredstava, već njihovo recipročno korisno kretanje radi obezbeđenja daljeg nesmetanog opšteg privrednog razvoja u svetu. Uostalom, i Rezolucija 93 (IV) o IPS sasvim jasno ukazuje da će ciljevi IPS i Zajedničkog fonda biti sprovedeni »na bazi zajedničkih prednosti i jednakih koristi, uzimajući u obzir interese svih država, posebno onih u razvoju«.

3. IPS i Zajednički fond — ključni instrumenti NMEP-a

NMEP je kompletan, sveobuhvatan projekat menjanja celokupnog sistema postojećih međunarodnih ekonomskih (i političkih) odnosa. Samim tim efekti njegove implementacije zahvatili bi sve oblasti svetskog privrednog razvoja i međunarodne ekonomske saradnje. Jedan od osnovnih strateških ciljeva NMEP jeste ubrzanje procesa prestrukturiranja svetske proizvodnje, kako bi se uspostavila adekvatnija međunarodna podela rada i doprinelo efikasnijoj i rentabilnijoj proizvodnji u interesu čitave međunarodne zajednice. To bi dalje vodilo uspostavljanju strukturalne ravnoteže svetske privrede i usklađivanju sada krajnje neravnomerne i nepravedne raspodele svetskog dohotka.

13

Reginald H. Green, *ibid.*, str. 215.

U mnoštvu ciljeva NMEP-a, čija realizacija treba da doprinese i ostvarenju njegovog navedenog glavnog strateškog cilja, uspostavljanje pravednih i ravnopravnih odnosa između cena sirovina i drugih proizvoda koje zemlje u razvoju izvoze i cena proizvoda koje uvoze zauzima, bez sumnje, ključno mesto. Ovaj jedinačni cilj novog međunarodnog ekonomskog poretka sa svoje strane predstavlja strateški cilj IPS i Zajedničkog fonda. Otuda i njihova uslovljenost i međuzavisnost. Bez realizacije IPS i Zajedničkog fonda nema i ne može biti bržeg restrukturiranja svetske privrede i proizvodnje, jer oni sa svojim razvojnim ciljevima treba da postave temelje, da zaoru prve brazde, na tom dugoročnom mukotrpnom putu ka strukturalnoj usklađenosti i ravnoteži svetske privrede u celini.

Ako IPS i Zajednički fond dajemo epitet »ključnih« instrumenata NMEP-a, to ni u kom slučaju, čak ni u početnoj fazi realizacije NMEP-a, isti ne svodimo na ova dva instrumenta. To bi bilo, slažemo se sa drom Tomislavom Popovićem, »krajnje pojednostavljenje celokupnog problema, ignorisanje razmera, prirode i perspektiva rešenja problema i apsolutno potčinjavanje oportuniteta trenutka«. ¹⁴ Međutim, poricati njihovu ključnu ulogu u realizaciji NMEP-a bilo bi isto kao i tvrditi da se stabilna i dugotrajna zgrada može podići bez ikakvih temelja. Zbog toga bismo silazili na teren čistih nagađanja ako bismo se bavili sledećom ili sledećim fazama uspostavljanja NMEP-a sve dok ova prva ili polazna faza ne postane stvarnost.

Činjenica da je od usvajanja Deklaracije o NMEP prošlo dve godine do usvajanja IPS i Zajedničkog fonda, i od tada do danas još četiri godine, odnosno ukupno šest godina, a da su šefovi država ili vlada nesvrstanih zemalja na VI samitu u Havani morali da izraze:

»... svoju duboku zabrinutost zbog neznatnog napretka u dosadašnjim pregovorima o sprovođenju u život deklaracije i programa akcije za uspostavljanje NMEP...«, »... zbog odsustva političke volje od strane većine razvijenih zemalja«, i da osude »... taktiku odugovlačenja, odvratanja pažnje sa glavnih stvari i unošenja razdora koji primenjuju ove zemlje (razvijene, primedba naša) radi očuvanja svojih privilegija u odnosima sa zemljama u razvoju«. ¹⁵

Iz daljeg teksta Ekonomskog dela Završne deklaracije iz Havane jasno proizlazi da se izražena »zabrinutost« i osuda »taktike odugovlačenja«, pre svega, pa i isključivo odnose na stanje pregovora o IPS i Zajedničkom fondu. ¹⁶ To sasvim jasno ukazuje ne samo na veliki značaj koji im se pridaje već i na njihovu presudnu ulogu o uspostavljanju NMEP-a.

Ovde moramo podsetiti na koncepciju i ciljeve IPS kao »programa globalne akcije na poboljšanju struktura tržišta u međunarodnoj trgovini primarnim proizvodima od interesa za zemlje u razvoju«, a »radi poboljša-

14
Dr Tomislav Popović, cit. delo, str. 29.

15
Završna deklaracija iz Havane, Ekonomski deo, »Međunarodna politika«, br. 707 od 16. IX 1979, str. 40.

16
Ibid., str. 41—44.

nja odnosa razmene zemalja u razvoju i radi eliminisanja ekonomske neravnoteže između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, potrebno je činiti usklađene napore u korist zemalja u razvoju, za proširivanje i diversifikaciju njihove trgovine, za poboljšanje i diversifikaciju njihovih proizvodnih kapaciteta, za poboljšanje njihove produktivnosti i povećanje prihoda od izvoza, radi suprotstavljanja nepovoljnim efektima inflacije, čime bi se očuvali realni dohoci».¹⁷

Videli smo kakve je posledice imalo nepreduzimanje, odnosno zanemarivanje, navedenih neophodnih mera u međunarodnoj trgovini u posleratnom periodu, na privredni razvoj zemalja u razvoju, a u poslednjoj dekadi i na privredni razvoj razvijenih zemalja. Konačni rezultat jeste kriza svet-ske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa, sa najtežim odrazima upravo na zemlje u razvoju.

Imajući u vidu činjenicu da sirovine iz orijentacione liste IPS učestvuju u izvoznim prihodima zemalja u razvoju (bez nafte) sa 57% (po nekim izvorima nešto više od 60%), a kako smo videli u slučaju pojedinih zemalja u razvoju dosežu i do 100%, onda je njihov značaj za privredni i društveni razvoj ovih zemalja evidentan. Prema tome, sve dok se ne izvrši stabilizacija tržišta sirovina, ne uklone fluktuacije cena i ne poboljšaju odnosi razmene zemalja u razvoju, one neće biti u stanju da izadu iz »začaranog kruga« nerazvijenosti i siromaštva. Njihovi opadajući realni prihodi od izvoza iz godine u godinu bi se smanjivali, njihova spoljna zaduženja bi se povećavala, a sve to išlo bi nauštrb njihovog privrednog razvoja i ograničavalo njihove uvozne mogućnosti iz razvijenih zemalja.

Međutim, stabilizacija tržišta sirovina i obezbeđenje rastućih realnih prihoda od njihovog izvoza samo je početni, iako veoma značajni, cilj IPS i Zajedničkog fonda. Paralelno sa realizacijom tog cilja mora da počne, bolje rečeno da se nastavi i intenzivira, proces diversifikacije privrednih struktura i proizvodnje u zemljama u razvoju. Ako bi zemlje u razvoju duže vremena zadržale postojeću nepovoljnu strukturu svojih privreda u svet-skoj privredi u celini, a to znači i svoju nepovoljnu izvoznu strukturu u okviru međunarodne trgovine, tada, uz sve napore i rezultate na planu stabilizacije cena primarnih proizvoda, njihov sadašnji nepovoljan ekonomski položaj ne bi bio bitnije poboljšan. Savremena ekonomska istorija ne beleži slučaj zemlje koja je dostigla visok stepen ekonomskog razvoja isključivom orijentacijom na proizvodnju i izvoz sirovina. Naprotiv, čak i one zemlje koje su zahvaljujući nafti ostvarile visok BNP i veći per capita dohodak od mnogih razvijenih zemalja, u suštini se zbog toga nisu pomerile iz kategorije zemlje u razvoju.

Zbog toga je diversifikacija proizvodnje, sa stalnim povećanjem udela polufabrikata i finalnih industrijskih proizvoda u ukupnoj proizvodnji i izvozu zemalja u razvoju, nužan preduslov za prevazilaženje njihovih sadašnjih ekonomsko-socijalnih teškoća i za promenu njihovog sadašnjeg zavisnog položaja u svetskoj privredi i međunarodnoj trgovini. Ako se to

najozbiljnije ne shvati i ne preduzmu odgovarajuće mere da se ekonomska ravnoteža, na relaciji razvijene zemlje — zemlje u razvoju, počne, i to ubrzano, da uspostavlja, potresi ekonomskog, pa i političkog karaktera na širokom međunarodnom planu biće neminovni, a najteže posledice pretrpeće oni koji su se pokazali slepima i gluvima prema istorijskim zahtevima naše epohe. Ko je do sada gubio iz istih ili sličnih razloga, izgubio je definitivno i u nepovrat. »Situacija je, između ostalog, takva da se niko ne može osećati posmatračem svetske drame...« u »ovoj trci ka propasti...«, koja »se može zaustaviti samo ako se raspoloživi konstruktivni programi realizuju...«¹⁸

Kako su u proteklih četiri-pet godina diskusije unutar OUN, pokreta NZ, Grupe 77 i UNCTAD-a u celini o usvajanju, a zatim o realizaciji IPS i Zajedničkog fonda, zauzimali i najviše vremena, što je opet dokaz više njihovog značaja za NMEP u celini, mogao se spolja steći utisak da je njihova realizacija ravna ili identična samom NMEP-u. Međutim, svakom onom ko poznaje međuodnos dela i celine, imajući u vidu i značaj dela unutar celine, takav zaključak nije mogao da se nametne. Istovremeno, svodenjem IPS i Zajedničkog fonda na isti nivo »podjednako važnih komponenata« NMEP-a, nužno se gubi iz vida njihov suštinski, ključni značaj u projektu kao celini. Zbog toga ova komponenta »polaznog modela« NMEP-a ne može biti ni »shvaćena kao preduslov inicijalnih promena u svetskoj privredi«¹⁹, već i to, ali i mnogo šire i više od toga.

Možda jedan od najjačih argumenata u prilog ključne uloge IPS i Zajedničkog fonda u uspostavljanju NMEP-a jeste upravo otpor koji pružaju razvijene zemlje njihovoj realizaciji. Shvatajući njihovu suštinsku ulogu, naročito na tzv. razvojnom sektoru, kojom bi se ubrzao proces diversifikacije, SAD, SR Njemačka, Australija, Kanada, Velika Britanija i Japan, bez obzira na taktičke političke deklaracije, ostale su sve do danas protiv ove uloge Zajedničkog fonda, a to je praktički ravno suprotstavljanju i IPS i Zajedničkog fonda u celini.

Već smo ukazali da su IPS i Zajednički fond dve strane iste medalje, toliko međuzavisne i uslovljene da bez realizacije jednoga ne može biti ni efikasne realizacije drugoga. Kao što uspešna i ubrzana realizacija NMEP-a ne može biti ostvarena bez prethodnog ostvarenja IPS i Zajedničkog fonda, tako i bez ostvarenja Zajedničkog fonda nema ostvarenja IPS.

U finansiranju realizacije IPS dva su osnovna zadatka i cilja Zajedničkog fonda: a) stabilizacija cena sirovina, kupovinom — prodajom regulacionih zaliha, kada se za to ukaže potreba; b) finansiranje razvojnih planova zemalja u razvoju vezanih za proizvodnju i preradu sirovina. Ta dva zadatka takođe su međusobno usko uslovljena i moraju se, kako predviđaju IPS i Zajednički fond, posmatrati kao celine. Naime, na martovskom zasedanju Pregovaračke konferencije (12. do 20. marta 1979) u Ženevi dogovoreno je, kao što smo videli, da Zajednički fond raspolaže osnovnim

18
Jan Tinbergen, *Ridurre tutte le disparite*,
Politica Internazionale, N. 10, II 1978, str.
247.

19
Dr Tomislav Popović, *Ibid.*, str. 29.

kapitalom od 750 miliona dolara. Istovremeno, međunarodni robni sporazumi deponovali bi kod Zajedničkog fonda sopstvena sredstva i to u gotovinskom iznosu od 1/3 svojih potreba za finansiranje regulacionih zaliha i garancije svojih članica u iznosu od 2/3.

U stvari, radilo se o kompromisu po kome su Zajednički fond obezbeđena određena sopstvena sredstva (znatno manja od prvobitno predviđenih), kroz osnovni kapital Zajedničkog fonda, odnosno finansijske doprinose zemalja članica, i kroz udruživanje sredstava međunarodnih robnih sporazuma. Prema tome, ako bi se i upisao osnovni, sopstveni kapital Zajedničkog fonda kako je predviđeno, ipak bi Zajednički fond u mnogo većem stepenu zavisio od sredstava koja bi mu stavili na raspolaganje međunarodni robni sporazumi. Zbog toga, bez prethodnog zaključenja međunarodnih robnih sporazuma za svih 18 primarnih proizvoda i udruživanja njihovih sredstava u Zajednički fond prema navedenom ključu, sredstva Zajedničkog fonda bila bi krajnje ograničena, a time i njegov domet u pogledu realizacije postavljenih ciljeva. To nije samo pokazatelj neraskidive veze i međusobne uslovljenosti IPS i Zajedničkog fonda već takođe njihovog ključnog značaja za uspostavljanje NMEP-a.

Kao što se ranije moglo uočiti, svi predviđeni elementi IPS i Zajedničkog fonda postavljeni su tako da predstavljaju jednu međuzavisnu celinu, a uzeti zajedno usmereni su na rešavanje »kritičnih problema sirovinog sektora u svetskoj privredi«²⁰. Od toga koliko će razvijene zemlje biti spremne da doprinesu rešavanju ovih problema (ta spremnost dosada je izostala) zavisice u velikoj meri kako dugo i koliko efikasno će biti izlaženje svetske privrede i međunarodnih ekonomskih odnosa iz krize u kojoj se nalaze. Od toga, u krajnjem, zavisi kakvom će se brzinom odvijati proces neophodnih strukturalnih promena u svetskoj privredi i prevazilaženje dubokog jaza u privrednom razvoju između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

Na raznim skupovima nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju isticano je da su pregovori o IPS i Zajedničkom fondu »od ključnog značaja za ostvarenje novog ekonomskog poretka i da pružaju priliku nesvrstanim i drugim zemljama u razvoju da zajedničkom akcijom, uzajamnom podrškom i pregovaračkom veštinom ostvare značajne promene u strukturama i ekonomskim odnosima koji su dosada delovali kao kočnica njihovog rasta i razvoja«²¹. Istovremeno, uviđajući ispoljene razlike između samih zemalja u razvoju po pojedinim proizvodima, pregovori o IPS i Zajedničkom fondu shvaćeni su i kao prioritarno područje saradnje između nesvrstanih i drugih zemalja u razvoju, što zahteva aktivne i svestrane pripreme i neophodnost usaglašavanja stavova, kako bi se postigli što povoljniji rezultati za zemlje u razvoju. Ovim je IPS i Zajednički fond ne samo izrečen

20

New directions and new structures for trade and development, Report by the Secretary-General of the UNCTAD to UNCTAD IV, UN, New York, Doc. TD/183/Rev. I., str. 22.

21

NMEP, Zbornik dokumenata, 1979, str. 1359.

ključni značaj za NMEP nego i ključni značaj za međusobne odnose i saradnju samih zemalja u razvoju.

Moglo bi se navesti još argumenata u prilog tezi da su IPS i Zajednički fond ključni instrumenti za uspostavljanje NMEP-a. Međutim, paralelno sa insistiranjem na ovoj tezi neophodno je odlučno ukazivati na ostale značajne aspekte NMEP-a, suprotstavljajući se na taj način onim »teoretičarima«, pa i političarima u razvijenim zemljama, koji tvrde da zemlje u razvoju i svetu uopšte ne trebaju NMEP, već jedan »organizovaniji trgovinski sistem«. S tim u vezi Malmgrin kaže: »po mom mišljenju zemlje u razvoju suviše upropašćavaju problem pozivajući se na deklaracije o saglasnosti za restruktuiranje svetske trgovine i proizvodnje. Ne znam da li možemo da podnesemo već ostvareni nivo restruktuiranja.«²²

Znači, »koncesije« koje su razvijene zemlje na području restruktuiranja svetske trgovine i proizvodnje već »odobrile« zemljama u razvoju, prešle su, po mišljenju Malmgrina, granice tolerantnosti! Nazadnost takvih gledišta koja, na žalost, nisu usamljena i njihovu štetnost za dalji privredni razvoj samih razvijenih zemalja nije neophodno dalje dokazivati. Međutim, treba računati sa takvim stavovima i ubuduće i pripremati se za njihovo argumentovano pobijanje. Ako razvijene zemlje ne doprinesu svesrdno realizaciji IPS i Zajedničkom fondu, na njih će pasti puna odgovornost kako zbog usporavanja njihove realizacije, tako i realizacije celokupnog projekta NMEP-a. Zbog svega navedenog na IPS i Zajednički fond mora se gledati kao na ključne instrumente uspostavljanja NMEP-a.

4. Moguća alternativna rešenja

Poznata poslovice »Uzdaj se u se i u svoje kljuse« sigurno je toliko stara koliko i ljudski rod. Ona je podjednako primenljiva na čoveka kao jedinku, porodicu, pleme, naciju ili grupu nacija okupljenih oko jednog programa i njegove realizacije. Istorija je puna primera primene principa i politike oslanjanja na sopstvene snage i njihove afirmacije u borbi za slobodu i progres. Jedan od osnovnih principa koji su zemlje u razvoju proklamovale u borbi za uspostavljanje NMEP-a jeste upravo oslanjanje na sopstvene i kolektivne snage.

Od momenta kada su zemlje u razvoju preuzele punu odgovornost za sopstveni i opštredruštveni razvoj, one su se time unapred obavezale na puni oslonac na sopstvene snage. Istovremeno, istorijski koreni njihove opšte zaostalosti i privredne nerazvijenosti davali su im puno pravo da

22

Harald B. Malmgren, *Trade Policies of the Developed Countries for the Next Decade*, u NIEO, edyted by Jugdish N. Bhagwati, str. 229.

na putu njihovog prevazilaženja zahtevaju pomoć i saradnju razvijenih zemalja, ali bez ikakvih uslovljavanja. Koliko su u tom pogledu nailazile na razumevanje vidimo iz podataka o visini transfera zvaničnih sredstava ekonomske pomoći iz razvijenih zemalja u zemlje u razvoju i drugih sličnih pokazatelja.

Tokom 60-ih godina i na konkretnim primerima (ne) realizacije ciljeva I dekade UN za razvoj zemlje u razvoju su ukazivale na stalno pogoršanje položaja svojih privreda u svetskoj privredi i na probleme koji iz toga proizlaze. Niska stopa privrednog rasta u celini i još niža per capita, opadanje udela u svetskom izvozu, pogoršavanje odnosa razmene, povećanje spoljne zaduženosti, bili su samo najevidentniji pokazatelji teškog privrednog i socijalnog stanja zemalja u razvoju. S tim u vezi realnu sliku svetske ekonomske situacije pružala je »Alžirska povelja«, usvojena na prvom sastanku ministara Grupe 77 održanom 10. do 25. oktobra 1967:

»Predstavnici zemalja u razvoju... rešeni da i dalje udružuju napore ka ekonomskom i društvenom razvoju, miru i prosperitetu... razmotrivši rad međunarodne zajednice na ekonomskom programu... smatraju svojom dužnošću da skrenu pažnju međunarodne zajednice na sledeće činjenice.

1. Sudbina više od jedne milijarde ljudi u svetu i dalje se pogoršava kao posledica trendova u međunarodnim ekonomskim odnosima. Stopa privrednog rasta zemalja u razvoju je usporena, a razlika između njih i sveta koji živi u blagostanju postaje sve veća...»²³

Slede podaci o tome da razvijene zemlje povećavaju svoj bruto-nacionalni dohodak po stanovniku za oko 60 dolara godišnje, dok je ovo povećanje kod zemalja u razvoju manje od 2 dolara godišnje. Izneti su i drugi pokazatelji kojima je upečatljivo prikazan veoma nepovoljan položaj zemalja u razvoju u svetskoj privredi.

Tom prilikom zemlje u razvoju su ponovile »da prvenstvena odgovornost za njihov razvoj leži na njima samima« i da su »rešene da uzajamno doprinose svom razvoju«, ali su istovremeno i podvukle »da su punija mobilizacija i efikasnije korišćenje domaćih resursa zemljama u razvoju mogući samo uz istovremenu i efikasnu međunarodnu pomoć«. ²⁴ Bez obzira na krajnje tešku privrednu situaciju zemlje u razvoju su ipak izrazile određeni optimizam da će se drugo zasedanje UNCTAD-a koncentrisati na »zajednički napor da se ubrza ekonomski i društveni razvoj«. Taj optimizam provejavao je donekle i tokom zasedanja UNCTAD-a²⁵, da bi tri i po godine kasnije, na drugom sastanku ministara Grupe 77 u Limi (25. oktobra do 7. novembra 1971), pola godine pre trećeg zasedanja UNCTAD-a, sa svim iščezao, što najbolje pokazuje konstatacija iz usvojene deklaracije:

»Razočarani smo odsustvom međunarodne saradnje koja je postepeno slabila poslednjih godina i sada je, po našem mišljenju, ušla u neobično

23
Alžirska povelja, NMEP, »Zbornik dokumenata 1955—1977«, str. 196.

24
Ibid., str. 200.

25
Održano u Nju Delhiju, 1. II — 29. III 1968.

opasnu fazu, čiji je najrečitiji izraz slom međunarodnog monetarnog sistema i oživljavanje protekcionističkih tendencija u međunarodnoj trgovini, koje vode zatvaranju tržišta u trenutku kada smo smatrali da treba da dobijemo bolji pristup njima.

»Izjalovile su se nade koje smo gajili u vreme usvajanja Alžirske povelje 1967. godine... Koegzistencija između siromaštva i bogatstva neće moći da traje u današnjem svetu.

Sastali smo se po drugi put, ojačali smo jedinstvo i solidarnost unutar Grupe 77, videći u tome način da se postigne razumniji i pravičniji obrazac međunarodnih ekonomskih odnosa i da se zemlje u razvoju osposobe da sopstvenim snagama obezbede svoj ekonomski i društveni napredak.«²⁶

Posle ovakvih razočaravajućih iskustava i zaključaka koje su zemlje u razvoju izvukle u pogledu stvarne političke spremnosti razvijenih zemalja da realizacijom preduzetih međunarodnih obaveza doprinesu ostvarenju pravičnijeg i racionalnijeg ekonomskog i društvenog poretka u svetu, postepenim eliminisanjem ogromnih razlika koje postoje između pojedinih zemalja, zemlje u razvoju sve više i sve odlučnije počinju da se orijentišu na oslanjanje na sopstvene i kolektivne snage. Na putu rešavanja sopstvenih ekonomskih i društvenih problema zemlje u razvoju ispoljavaju spremnost da izvrše potrebne reforme u svojoj ekonomskoj i društvenoj strukturi, da u punijoj meri mobilišu svoje osnovne prirodne izvore i obezbede što šire učešće svojih naroda u procesu privrednog i opšteg razvoja. Istovremeno, sve češće i sve odlučnije se ističe neophodnost intenziviranja međusobne saradnje zemalja u razvoju, kako bi jedne drugima pomogle da ubrzaju proces društvenog i ekonomskog razvoja.

Ipak, trebalo je da prođe skoro jedna decenija da bi posle ponovnih izražavanja »dubokog nezadovoljstva« i »dubokog razočaranja« što pregovori vođeni posle IV UNCTAD-a nisu dali očekivane rezultate i što »usled nepostojanja političke spremnosti najrazvijenijih zemalja nije ostvaren nikakav značajniji napredak u sprovođenju Akcionog programa za uspostavljanje NMEP-a«, pa da dođe do usvajanja programa kolektivnog oslanjanja na sopstvene snage. Iako je i ranije bilo sličnih programa i planova međusobne saradnje zemalja u razvoju²⁷, ovaj program usvojen u Aruši predstavlja najsveobuhvatniji i najrazrađeniji program mera za jačanje međusobne privredne saradnje zemalja u razvoju, za njihov kolektivni oslonac na sopstvene snage. Ovaj program, kao ni dosadašnji programi, ni u kom slučaju ne zatvara vrata saradnji sa razvijenim zemljama, na koju se i dalje ozbiljno računa u realizaciji obaveza o uspostavljanju NMEP-a, ali je istovremeno izražena odlučnost da se zemlje u razvoju na tom putu neće zaustaviti, čak ako ih i ne budu sledile sve ili neke od razvijenih zemalja.

26

UN General Assembly, Doc. A/C, 2/270, 15. XI 1971.

27

Program kolektivnog oslanjanja na sopstvene snage, Aruša, februar 1979, u izdanju »Međunarodne politike«, 1979, str. 14.

28

Program o ekonomskoj saradnji među zemljama u razvoju usvojen na konferenciji održanoj u Meksiko Sitiju 12 — 23. IX 1976. Akcioni plan iz Buenos Airesa, Rezolucija UN o tehničkoj saradnji između zemalja u razvoju.

Usvajanje programa iz Aruše, međutim, nije nametala isključivo činjenica nekonstruktivnog prilaza razvijenih zemalja pregovorima o ostvarenju pojedinih ciljeva NMEP-a već i shvatanje samih zemalja u razvoju da saradnju i odnose, koju zahtevaju od razvijenih zemalja, ne uspevaju bitnije da unaprede ni između samih sebe. To se očito vidi iz opadanja udele trgovine između zemalja u razvoju u njihovoj ukupnoj robnoj razmeni sa inostranstvom, u retkim slučajevima zajedničkih ulaganja, u skromnoj naučno-tehničkoj saradnji između zemalja u razvoju, bez obzira na činjenicu da je određen broj zemalja u razvoju na pojedinim industrijskim sektorima i na stručnom osposobljavanju kadrova ostvario zapažene rezultate i iskustva kojima bi mogle da se koriste druge zemlje u razvoju, itd. Trebalo je bar početi sa razbijanjem kompleksa »manje vrednosti« i shvatanja da se savremeno i korisno može ostvariti samo u saradnji sa razvijenim zemljama.

Zemlje u razvoju su konačno shvatile da njihova tešnja međusobna ekonomska saradnja omogućava realizaciju njihovih razvojnih planova, a da, istovremeno, udruživanjem sopstvenih prirodnih resursa jačaju kolektivnu pregovaračku moć u odnosu prema razvijenim zemljama i stvaraju uslove koji će »naterati razvijene zemlje da pokažu spremnost da se putem pregovora dođe do željenih promena u međunarodnom ekonomskom sistemu«. Okretanje samima sebi, da bi se potpunije iskoristile sopstvene i međusobne mogućnosti prirodnih resursa i tržišta, treba da dovede do njihove stvarne međuzavisnosti i komplementarnosti njihovih privreda i do »jačanja njihove solidarnosti u pregovorima sa razvijenim zemljama za uspostavljanje NMEP-a«.

Prema tome, zemlje u razvoju su programom iz Aruše potvrdile da ne vide drugu alternativu uspostavljanja NMEP-a i da će ubuduće nastojati da se mnogo više nego do sada koriste sopstvenim snagama i mogućnostima u njegovoj realizaciji. To utoliko pre važi i za IPS i Zajednički fond, o kojima se u Deklaraciji iz Aruše konstatuje »neuspeh« u pregovorima o IPS »zbog uporne nepopustljivosti većine razvijenih zemalja«, koje još nisu ispoljile »političku spremnost neophodnu za uspešno privođenje kraju pregovora o Zajedničkom fondu«. Polazeći od činjenice da je u toku protekle četiri godine, od usvajanja IPS i Zajedničkog fonda, obnovljen samo jedan međunarodni robni sporazum (o šećeru) i da je zaključen samo jedan novi međunarodni robni sporazum (o prirodnom kaučuku), a da još ni do danas nije počela primena sporazuma o Zajedničkom fondu, zemlje u razvoju su nužno morale da se orijentišu na ubrzanje ovih pregovora sa razvijenim zemljama ili bez razvijenih zemalja.

Bitne ciljeve IPS i Zajedničkog fonda zemlje u razvoju trebalo bi da počnu odmah da realizuju: od ubrzanja sklapanja novih ili prilagođavanja postojećih međunarodnih robnih sporazuma, jačanja postojećih i osnivanja novih udruženja proizvođača sirovina, pa do otpočinjanja sa funkcionisanjem Zajedničkog fonda, obezbeđenjem ovog neophodnog minimuma

početnih sredstava za njegovu aktivnost. Njihov pritisak na socijalističke zemlje i razvijene kapitalističke zemlje da ispune svoje međunarodne obaveze prema IPS i Zajedničkom fondu treba da se nastavi i ojača baš zahvaljujući većoj pregovaračkoj snazi, koja će se stvoriti udruživanjem njihovih izvora u jednu celinu. S tim u vezi predsednik Tito je na VI konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani između ostalog rekao:

»Mi raspoložemo velikim potencijalnim materijalnim mogućnostima koje udruženi možemo staviti u službu razvoja svake zemlje pojedinačno i svih zajedno. To će nam istovremeno omogućiti i uspešnije učešće u pregovorima sa razvijenim zemljama u cilju uspostavljanja NMEP-a.«³⁰

Međutim, zemlje u razvoju su veoma realne u ocenama svojih sopstvenih mogućnosti i ne očekuju da će realizacija programa o kolektivnom oslanjanju na sopstvene snage teći bez teškoća i problema. One pre svega računaju sa dužim vremenskim periodom u kome bi trebalo da dođe najpre do saznanja o međusobnim mogućnostima i interesima, a zatim da se pristupi izvršenju konkretne realizacije različitih međusobnih razvojnih, trgovinskih, finansijskih i drugih projekata, koje zajednički budu prihvatile. Ako se ne bi prevazišle tendencije koje danas karakterišu manje-više sve zemlje u razvoju, da sve žele da proizvode sve, to bi vodilo u takvu ekstenzivnost izgradnje kapaciteta koja bi unapred potrla sve elemente postojećih komparativnih prednosti. U oslanjanju na sopstvene snage zemlje u razvoju treba da ostvare najviši nivo međusobne ekonomske saradnje i komplementarnosti svojih privreda, kako bi sebi obezbedile povoljniji položaj u daljim pregovorima sa razvijenim zemljama o prestrukturiranju svetske privrede u celini. Bez toga njihovi zajednički napori prema razvijenim zemljama bili bi ograničeniji, a proces realizacije osnovnih ciljeva NMEP-a mnogo sporiji.

Posebni Komitet UNCTAD-a za ekonomsku saradnju među zemljama u razvoju korisna je institucija koja će pratiti i podsticati izvršenje programa iz Aruše na subregionalnom, regionalnom, međuregionalnom i svetskom planu, odnosno prvog kratkoročnog i srednjeročnog akcionog plana za globalne prioritete ekonomske saradnje između zemalja u razvoju, u kome se posebno podvlači da je ekonomska saradnja među zemljama u razvoju »bitan element napora koje ove zemlje ulažu u cilju uspostavljanja NMEP-a³¹«. Pomenuti prvi kratkoročni i srednjeročni akcioni plan, usvojen u Aruši, ističe neophodnost što tešnje saradnje zemalja u razvoju u okviru:

1. svetskog sistema trgovinskih preferencijala među zemljama u razvoju, uz povezivanje shema preferencijala koji već postoje među njima na subregionalnoj, regionalnoj i međuregionalnoj osnovi; ovaj sistem treba da obuhvati »ne samo gotove, već i bazne i poljoprivredne proizvode, sirove i prerađene«;

2. državnih organizacija koje se bave trgovinom i službama s njom tesno povezanim, kao što su saobraćaj i osiguranje;

30
J. B. Tito, *Govor na VI konferenciji nesvrstanih zemalja u Havani*, »Međunarodna politika«, br. 707 od 16. IX 1979, str. 14.

31
Ibid., str. 24.

3. osnivanje multinacionalnih kompanija zemalja u razvoju za pitanja marketinga;

4. jačanje ekonomske integracije i saradnje na subregionalnom, regionalnom i međuregionalnom nivou;

5. saradnje u oblasti transfera i razvoja tehnologije;

6. pomoći zemalja u razvoju najmanje razvijenim zemljama u razvoju, zemljama u razvoju bez izlaza na more i ostrvskim zemljama u razvoju;

7. monetarne i finansijske saradnje preko multinacionalnih platnih i kreditnih aranžmana, finansiranja trgovine, jačanje uloge banaka za razvoj zemalja u razvoju i dr.;

8. formiranje multinacionalnih proizvodnih poduzeća zemalja u razvoju itd.

Sve bi navedene forme saradnje direktno ili indirektno doprinosile i realizaciji IPS i Zajedničkog fonda. I ovde je evidentno da se ekonomska saradnja između zemalja u razvoju, odnosno politika kolektivnog oslanjanja na sopstvene snage, ne ograničava samo na realizaciju IPS i Zajedničkog fonda, pa ni na trgovinu u širem smislu, već obuhvata sva ona područja u kojima se danas sprovodi međunarodna ekonomska saradnja.

Kao što se iz svega iznetog moglo uočiti, dosledna primena politike oslanjanja na sopstvene i kolektivne snage postaje, u sadašnjim međunarodnim uslovima, jedina alternativa za zemlje u razvoju, na putu realizacije ciljeva NMEP-a. Od toga sa koliko će organizovanosti, odlučnosti, i sa kakvim rezultatima ova biti sprovedena, zavisiće dobrim delom i promena sadašnjeg negativnog stava razvijenih zemalja prema NMEP-u u celini, prema IPS i Zajedničkom fondu kao njegovim ključnim instrumentima. To će za zemlje u razvoju svakako biti veoma teško, ali za sada je to jedina realna alternativa. Ovde je korisno podsetiti se na često upotrebljenu priču sa devojčicom koja je uzbrdicom, blatnjavim putem nosila na leđima nešto mladog dečaka. Kada su je upitali »Je li ti težak?«, ona je samo odgovorila »To je moj brat«. Prema tome, ma koliko da su teški problemi u zemljama u razvoju, to su pre svega njihovi problemi i na njima je da povuku najveći teret njihovog rešavanja.